

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

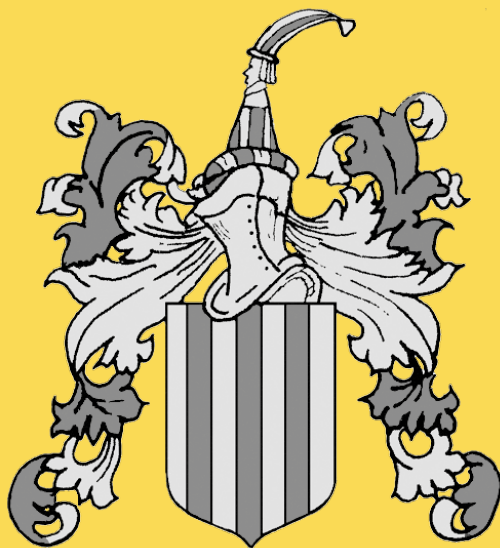
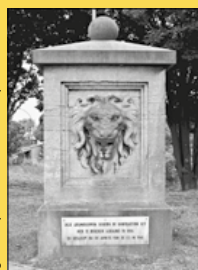
**Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Herfst 2014 | jaargang 22 - nummer 119**

België-Belgique

P.B.

Berchem 1
8/4384

Heemtenberg nr. 119

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

Erevoorzitter René Goossens

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter Walter Gysen
Penningmeester Luc Van den Bempt
Secretaris Paul Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Nicole Peeters, Kris Reymer,
Chris Van der Snickt, Liliane Voorspoels.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Tel. 03 292 51 15
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | dtp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem | e-mail: info@heemkundeberchem.be
Internet: www.heemkundeberchem.be
Facebook: www.facebook.com/heemkundeberchem

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar

Steunend lid: € 17,00 per jaar

Erelid vanaf: € 32,00 per jaar

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053
op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park-West - La Piazza)

open elke 2de en 4de zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Groepsbezoek mogelijk, voor info 03 292 51 15
e-mail: info@heemkundeberchem.be

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Heemtenberg

magazine van de
KRING VOOR
HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Herfst 2014

Jg. 22 - nr. 119

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Museum	pag. 5
Aankondiging	
➤ Schoonselhof '14-'18	pag. 4
➤ 100 jaar padvindsters van Sint-Stanislas	pag. 8
➤ Expo 100 jaar Groote Oorlog	pag. 23
➤ Documentatiemateriaal gezocht...	pag. 47
Groote Oorlog	
Bombardement 7-8-9 oktober 1914	
➤ Bombardement 1914 - Jozef Balstraat 7	pag. 6
➤ Bombardement 1914 - Driekoninginnenstraat-Twiststraat	pag. 7
➤ "De Groote Oorlog" - geschiedkundig (deel 2)	pag. 24
Ons Heem	
➤ E.H. Meeussen - Sint-Willibrordus Berchem Chiro-proost	pag. 10
➤ Leren overleven tijdens wereldoorlog II	pag. 17
➤ IJzer vasthouden om onheil te voorkomen	pag. 28
➤ Berchem Sport 1966-1969:	
Bijna naar 3de en daarna aan de top in 2de (deel 2)	pag. 33
➤ (Ver)nieuwbouw en oude sporen in de Ferdinand Coosemansstraat	pag. 36
Kerk en Parochie	
➤ Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (6) De glasramen van Eugene Yoors (deel 1)	pag. 42

Giften voor ons museum en archief

Mevrouw De Meulder – Serron schonk ons een glasraam, een steen van het oud gemeentehuis en nog verschillende archiefstukken.

De heer Rik De Vleeschauwer stelde ons tien prachtige boeken ter hand over kastelen in België van de hand van Paul Arren.

De heer en mevrouw Op de beeck-Van Hal gaf voor ons archief een prachtig boek met tekeningen van de historische optocht in Antwerpen alsmede enkele schilderijtjes.

Mw. Rosa Verelst stelde ons een klein schilderwerk van de hand van kunstschilder A. Vansteenacker.

De familie Van de Velde stelde ons een groot aantal medailles en eretekens te beschikking.

Bent u verhuisd of gaat u binnenkort verhuizen?

Vergeet dan niet uw adreswijziging tijdig mee te delen aan onze redactie en ontvang ons tijdschrift Heemtenberg op

uw nieuwe adres! Contacteer ons op 03 230 17 51

of via e-mail heemtenberg@heemkundeberchem.be

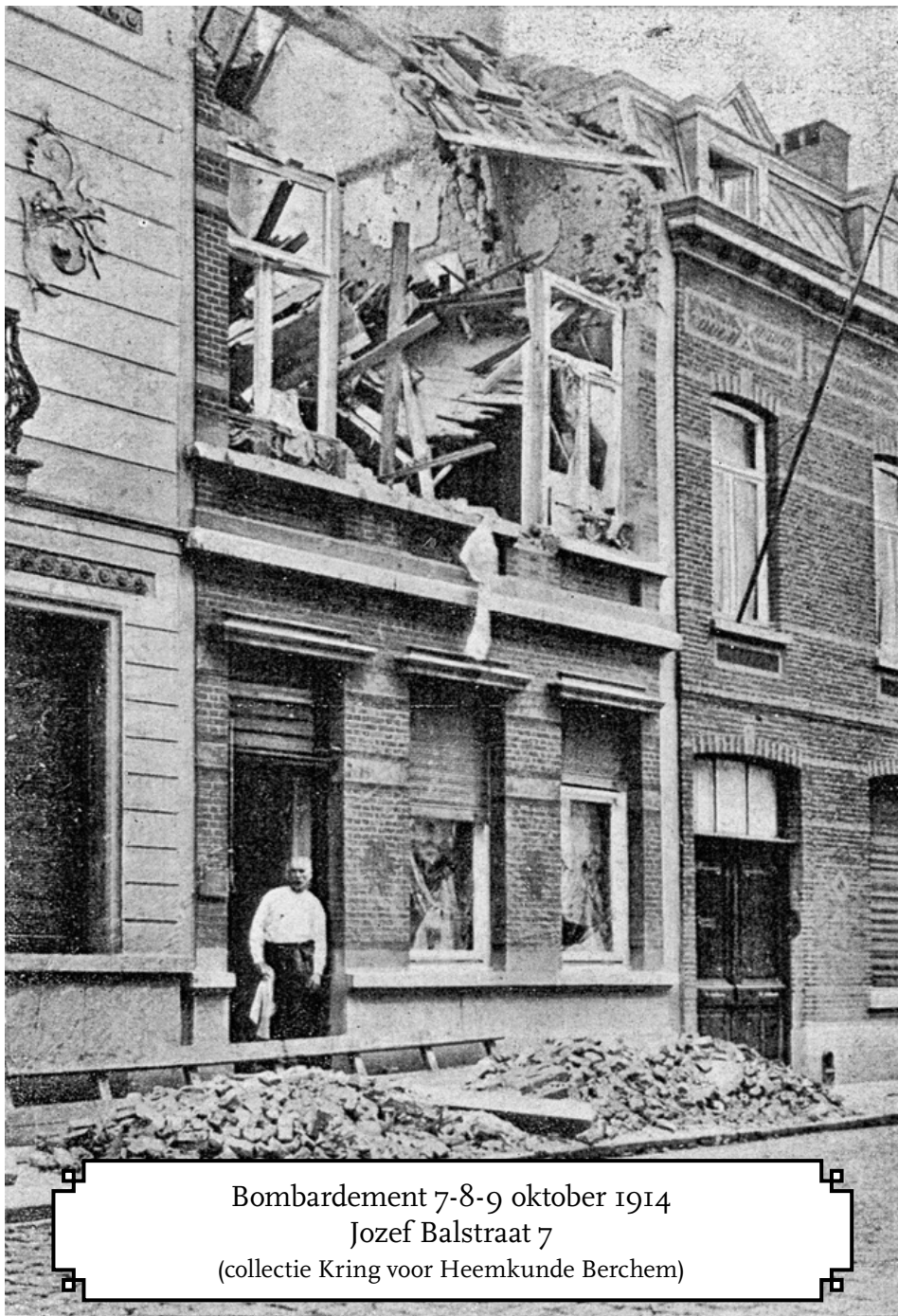
SCHOONSELHOF
'14-'18 | ONTDEK HET OORLOGS-
GEHEUGEN VAN ANTWERPEN
van 29/8/2014 tot 28/2/2015
Gratis expo/wandeling
Geleide wandeling: tel. 03 665 02 19
Militair ereperk Schoonselhof
Antwerpen

ANTWERPEN
'14-'18

STAD ANTWERPEN

www.antwerpen.be
03 22 11 333

Aankondiging

100 jaar padvinders van Sint-Stanislas

De Padvinders van Sint-Stanislas, 8e scoutsgroep Antwerpen, vieren hun 100-jarig bestaan op zondag 23 november 2014 in de Sint-Willibrorduskerk en het Sint-Stanislascollege te Berchem.

PROGRAMMA

10.00 u: jubelmis in Sint-Willibrordus, voorgegaan door Bisschop Johan Bonny.

11.00 u: in optocht naar het Sint-Stanislascollege.

12.00 u: groepsaantreden in het college, toespraak door Schepen Marc van Peel.

12.30 u: opening tentoonstelling in Stede Stanislas door Gouverneur Cathy Berx.

Aansluitend: receptie in de grote turnzaal van het college tot 15.30 u. en tentoonstelling tot 17.00 u.

INSCHRIJVING

voor de receptie is noodzakelijk, voor 13 november 2014, per brief of per e-mail bij Bart Peeters, Grotesteeweg 527 b 2, 2600 Berchem, brt.peeters@gmail.com. De deelname in de onkosten voor de receptie bedraagt 10 euro p.p. en wordt ter plaatse betaald.

LOCATIES

Sint-Willibrorduskerk, hoek Grotesteeweg en Singel, 2600 Berchem
Sint-Stanislascollege, Frans Van Hombeeckplein, 2600 Berchem
Zaal Stede Stanislas, Grotesteeweg 75, 2600 Berchem

PARKEERTIP voor zondag 23 november 2014

Singel Zuid en Uitbreidingsstraat tussen de Kimmelbergstraat en de Generaal Lemanstraat
Singel Noord tussen de Grotesteeweg en Berchem Station

OPENBAAR VERVOER www.delijn.be

Haltes De Merode (7, 15, 30), Driekoningen (7, 15, 21, 32), Sint-Willibrordus (7, 15, 21, 32)

OPENINGSUREN TENTOONSTELLING 24-30 november 2014

Ma 24/11: 19.00 – 21.00 u. 20.00 u.: films over de jaren voor 1970

Di 25/11: 19.00 – 21.00 u. 20.00 u.: films over de jaren 1970-1980

Wo 26/11: 14.00 – 17.00 u. & 19.00 – 21.00 u.

Do 27/11: 19.00 – 21.00 u. 20.00 u.: films over de jaren 1980-1990

Vr 28/11: 19.00 – 21.00 u. 20.00 u.: films over de jaren 1990-2000

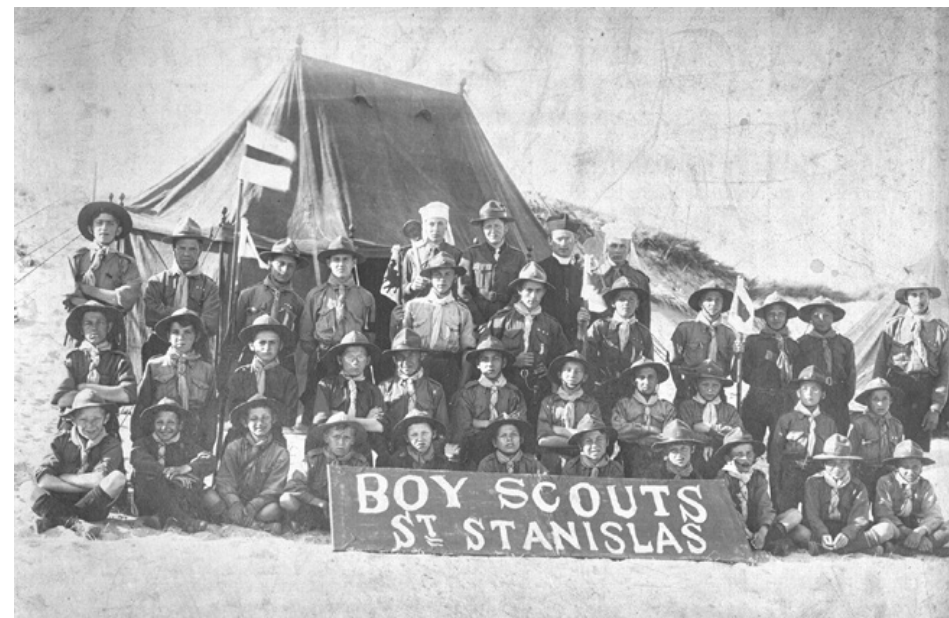
Za 29/11 14.00 – 17.00 u. & 19.00 – 21.00 u.

Zo 30/11: 14.00 – 17.00 u.

(Groepen op afspraak: 0474 48 20 60)

De tentoonstelling schetst de evolutie van de scoutsgroep van 1915 tot heden aan de hand van originele foto's, documenten en voorwerpen.

De geschiedenis van Berchem, het Sint-Stanislascollege en scouting vormen de context. Weerkerend thema is scouting en filatelie.

Kamp te Sint-Idesbald - 1923

E.H. Meeussen - Sint-Willibrordus Berchem Chiro-proost

door Rik Blom

In Heemtenberg 113 op bladzijde 33 eindigde ik met mijn verhaal “Mijn Jeugd in Berchem” met ‘Ook het weggaan van E.H.Meeussen onze proost, maar dat is een ander verhaal’. Wel hier ben ik er dan mee.

Eerwaarde Heer Meeussen, geboren te Deurne op 4 april 1913, priester gewijd op 11 juni 1938 en onderpastoor te Haren (Brussel) werd in 1949 onze proost. Onze proost van toen, E.H.Bulckens, werd benoemd tot pastoor in Mollem, een klein dorpje in de buurt van Brussel. Zijn opvolger was E.H.Meeussen, onze nieuwe proost. Hij werd ons gebracht met autobussen vanuit zijn parochie van Haren. Die mensen moesten hem met spijt afgeven.

Het was een toffe, ideale en hoopgevende priester met prachtige dynamische ideeën. Hij zette zich hoopvol in voor de zieke parochianen en voor de jeugd. Zo stichtte hij de meisjeschiro en later de ruilbeurs, de PAT-club. De club waar je alle punten, zoals Historia, Artis, sigarenbanden, prentjes, verschillende soorten stekkendoosjes enz. kon komen omruilen met ‘jan en klein pierke’ of iedereen met iedereen. Het was elke zondagmorgen van 10 u tot 12 u een drukte van belang in de toen nieuwe lokalen in de Willem van Laarstraat.

Onze muziekkapel was één van zijn oogappels. Dat zul je nog wel vernemen in dit verhaal. Ook de meisjeschiro zal daar kunnen van genieten met de start van een flinke banjoclub, die nu nog bestaat. De parochianen van Haren die hem brachten vertelden ons het volgende waar gebeurde verhaal.

E.H. Meeussen

Onderpastoor Meeussen had de gewoonte om 's zaterdags met de trein naar zijn ouders te gaan die in Deurne woonden. Zijn vader was een apotheker. Om de trein te nemen kwam hij met de fiets naar het station van Haren Buda en daar mocht hij zijn fiets in een garage plaatsen van een danszaal. Op een avond kwam hij met de laatste trein terug van Deurne en de poort van de fietsstalling was dicht. Dus moest hij langs de danszaal om zijn fiets te gaan halen. Op het moment dat hij, in zijn zwarte toga, de dansvloer overstapte was de dans juist gedaan. Op dat ogenblik komt er een zwaar gebouwde en fel gedecolleteerde dame op de onderpastoor af. Het wordt stil in de zaal en iedereen zag het gebeuren. Zij schudde met haar boezem en zei : *‘Awel pastoorke kan ik aan U iets verdienen?’*.

De meeste van zijn collega's zouden dan gaan lopen, maar hij niet. Hij bekeek haar en zei : *“Met goede waar loopt men niet te koop”*. Er volgde een luid applaus en de mensen in de zaal hebben die dame onmiddellijk buitengezet en de toegang voor altijd ontzegd. Van dan af was hij de vriend van iedereen. Dus ge kunt wel denken dat die parochianen hem niet graag af gaven.

Hij werd gehuisvest op de Grote Steenweg, naast het gemeentehuis. Dat is nu wel allemaal afgebroken voor de verbreding van de Grote Steenweg. De andere priesters, E.H.Rypens en E.H. Van Puyvelde hadden hun appartementen in de Lange Pastoorstraat, boven de jeugdl lokalen.

E.H. Meeussen was nog maar enkele weken op de parochie of hij kreeg veel steun en medewerking. Iets wat hij goed kon gebruiken was een vervoermiddel. Zo kreeg hij een Vespa van de firma Rubbens, de kookvurenfabriek in de Jan Breydelstraat. Nu kon hij zijn chiromeisjes en chirojongens op hun kamp bezoeken. Hij praatte ook met iedereen. Burgemeesters Wouters, Reyckaert, schepenen Goossens, Van Leuven en Renders en zelfs “Kop Van den Eynde”, voorzitter van de BSP waren zijn vrienden. Zo vroeg hij aan alle politici, Burgemeester en schepenen om Peter te zijn van een aantal muziekinstrumenten. Die plechtigheid ging door op de Grote Steenweg, voor het gemeentehuis. Dus tram en alle verkeer lag daar stil tot na de overhandiging. Fantastisch.

De Chiro-muziekkapel voor het gemeentehuis.

Denk nu niet dat hij alleen bij de intellectuelen aan huis kwam. Ook armen, zoals “den Oscar”, die langs de straat liep en alle knopen en spelden of al wat blinkt, opraapte. Den Oscar woonde in de Theofiel Roucourtstraat. Als ge van de Grote Steenweg de Theofiel Roucourtstraat in stapte had je op de rechterkant, naast het hoekhuis, twee kleine vervallen huisjes. Daar woonde de Oscar samen met zijn zus en wel honderd duiven. Toen onze proost vernam dat Oscar zijn zus ziek was ging hij mee met Oscar de zus bezoeken. Zij lag daar op een matras op de grond tussen alle rommel en de wel honderd duiven die daar los in het huis vlogen. Na dat bezoek ging hij naar huis en kwam hij een parochiaan tegen die zei : *“Mijnheer Pastoor er hangt een duivendinges op uw jas”*. E.H.Meeussen dankte de man vriendelijk, nam zijn hoed af en hield die hoed voor de duivendinges op zijn jas en liep verder. Hij was nog geen honderd meter verder of een dame zei : *“Eerwaarde er hangt een duivedinges op uw hoed”*. *“Het geluk komt uit de hemel”* was zijn antwoord. Hij is dan maar naar huis gegaan en Annie Janssens, zijn helpster, heeft alles opgelost. Voor den Oscar heeft mijnheer Meeussen gezorgd dat hij wekelijks zich mocht gaan wassen bij de nonnetjes in

de Lamorinièrestraat. Na de dood van Oscar zijn zus kwam onze proost nog wel eens op bezoek bij de Oscar. Zo kwam hij op een keer de straat in en zag de Oscar aan de dakgoot hangen. Na klachten van de burens over een lekkende dakgoot wou Oscar die gaan uitkuisen maar zijn ladderke was omgeslagen en hij hing aan de dakgoot. Onze proost heeft hem daar dan afgeholpen. Enkele maanden later is den Oscar verongelukt toen hij iets zag blinken tussen de tramsporen en dat wou hij oprapen. Maar tram zeven had hij niet zien aankomen en hij is er tegen gelopen en is aan zijn verwondingen overleden.

In de Theofiel Roucourtstraat zijn die twee krotjes van huizen gesloopt en staat er nu een groot appartementsgebouw met de naam “Residentie OSCAR”.

Zo was onze proost ook fel begaan met de zieken van de parochie. Zo heeft hij zijn Vespa, na enkele jaren, omgeruild voor een VW-autobusje. Het kreeg al direct de naam ‘Bieke’. Zo kon hij nu eens weg met zijn zieken. Dan reed hij eens naar ‘Bos en Brem’ in Retie of naar de abdij in Tongerlo of Clervaux. Dit tot vreugde van iedereen.

Op een vergadering van de Chiroleiding SWB zei onze proost dat hij dat hij een poppenshow wilde houden. Hij vroeg of wij dan zouden helpen. Onze reactie was: *“dat jongens niet met poppen speelden, dus dat is niets voor ons”*.

“Okee” antwoordde hij *“dan doe ik het wel alleen”*. Wij hebben dan toch onze handen uit de mouwen gestoken, samen met de meisjeschiro en ja hoor, het werd een succes. Hij kreeg de hulp niet alleen van ons maar vele parochianen hielpen met die poppen aan te kleden met zelf gemaakte kleedjes. Onze proost kreeg het zelfs gedaan dat er achttien poppen van Prinses Esmeralda in de tentoonstelling lagen en door de politie werden bewaakt, dag en nacht. Die show bracht toen een bedrag van tachtigduizend frank op.

Ik denk dat het 1958 was dat onze proost sprak over een levende kerststal, wat ook weer een enorm succes was. Hij wist wat hij wou. Het was iets groots. Dat heb ik reeds lang en in het breed uitgelegd in den “Heemtenberg 113 – Mijn Jeugd in Berchem deel 4”.

Ik raad U aan om toch eens een keer te gaan kijken in de Schaliënhoeve, daar is het museum gevestigd.

De muziekkapel met al zijn instrumenten en spelers op een foto is daar in het groot te bekijken, samen met nog vele andere zaken over de Chiro SWB.

Voor die muziekkapel had hij in de Bervoetstraat, bij de firma De Prins, wel een voet in huis. Zo heb ik in café “De Pelgrim” in de Boomgaardstraat, zeven instrumenten kunnen kopen van een vroegere “wielerclub-fanfare” Ik vraag me wel af waar dat allemaal gebleven is. Zelfs mijn eigen instrument, het nummer zes, is weg.

In 1961 gingen onze grote kerels op kamp naar het dorpje Bach in Tirol. Ook de meisjeschiro en onze proost waren in Bach, aan de andere zijde van het dorp. In 1961 ben ik met de knapen naar Gruitrode op kamp geweest en had dus niet voldoende verlof meer om zeventien dagen mee naar Oostenrijk te gaan. Ik had nog wel negen dagen om met mijn

Renault 4PK-tje naar Oostenrijk te rijden. Ik had twee vaders mee, mijnheer Roumans en meneer Goos. Hun zonen waren daar immers mee op kamp. Op weg naar daar was ik met mijn gezelschap rond de middag in Freudenstadt, midden in het Zwarte Woud. We waren in het Gasthof “Adler” onze Wiener Schnitzel aan het opeten.

De radio stond aan en wij luisterden naar het nieuws. Daarin kwam het bericht dat de Primaat van België, Kardinaal Van Roey overleden was. Toen wij 's avonds in Bach aankwamen vroeg ik onze proost of hij het laatste nieuws uit België al wist. Hij zei “wat zou ik daar moeten van weten?” Ik zegde hem “uwen baas is dood.” “Toch kardinaal Van Roey niet” vroeg hij. Ik antwoordde bevestigend. “Dan is mijn rijk uit” was zijn reactie. En toen ik vroeg “waarom?” antwoordde hij “dat zal ik u nog wel eens uitleggen”.

Begrafenis van Kardinaal Van Roey in 1961.

En zeventien dagen na dit kamp in Tirol werd hij bij de opvolger van kardinaal van Roey : Kardinaal Suenens geroepen. Wij waren zo onder de indruk dat we met een vol Bieke leiders en leidsters, met onze proost aan het stuur, naar het bisschoppelijk paleis in Mechelen zijn gereden. Er werd in dat Bieke niet veel gezegd, de spanning was te snijden. Toen hij terug buiten kwam zei hij : “kom we gaan er ene drinken”. En dan legde hij alles uit.

Kardinaal Suenens, die dus Kardinaal Van Roey was opgevolgd, zegde hem dit : “Gij hebt hard gewerkt in Haren, Gij hebt twaalfjaar mogen rusten in Berchem, het wordt nu tijd dat ge nog iets gaat doen in Sint-Eligius”.

E.H. Meeussen heeft dan nog wel gevraagd of E.H. Wuyts hem in Berchem mocht opvolgen. Hetgeen toen is toegestaan.

E.H.Wuyts ging met ons regelmatig mee op kamp, nog voor zijn wijding. Hij was een parochiaan van Sint-Willibrordus. Hij is onderpastoor geworden in Hoboken, aan de Kioskplaats.

De dag na ons bezoek aan Mechelen vroeg E.H.Meeussen aan Gerard

Leren overleven tijdens wereldoorlog II – Geen nostalgie komt bij mij op

door John Truys

Vijf oorlogsjaren verbleef ik omzeggens bij mijn grootouders, alleen om financiële redenen.

Mijn vader was verplicht om te gaan werken in Duitsland. Hiervoor ontving mijn moeder een meer dan karige maandelijks check. Uit pure noodzaak zag zij zich verplicht een betrekking aan te nemen als huishoudster-keukenmeid-poetsvrouw van een zeer rijke Nederlands-Italiaanse familie. De man was een soort diplomaat die regelmatig om de twee maanden voor twee weken naar ergens in Sicilië moest vergaderen. Zijn naam was Genovesi (what's in a name?) Zijn echtgenote verbleef in die dreigende tijd niet zo graag alleen. Dus verlangde zij een inwonende voor alle zorgen dienende werkdame. En ik dus? Dan maar naar mijn grootouders : gemakkelijk en goedkoop.

Mijn grootvader was een gehandicapte: nadat hij nabij het fort van Haasdonk een tamelijk grote hoeveelheid artilleriegranaten had gevonden. Hij had die willen demonteren voor de recuperatie van de koperen hulzen. Resultaat: linkerhand weg en invalide havenarbeider met zeer beperkt inkomen.

Mijn grootmoeder stichtte een familie van 14 kinderen. Begrijpelijker wijze was de spoeling wel héél, héél dun. Terwijl er nog twee ongehuwde kinderen in het nest leefden kwam ik dus de hoop ellende nog wat vergroten. Maar waar liefde is, is het leven mooi.

Peteren en Pet leefden toen te Borgerhout, vlak naast de zeer uitgestrekte bougiefabriek. In de vijf jaren dat ik daar heb geleefd, heb ik veel zéér veel geleerd aangaande de harde strijd van het leven.

Verwimp en aan mij om eens mede naar Sint Eligius te gaan. Hij wou eens gaan kijken naar de pastorie in de Onderwijsstraat. Toen we daar wat zaten na te praten vroeg ik aan onze proost of er een verband was tussen het overlijden van Kardinaal van Roey en zijn vertrek bij ons.

“Wel Rik, ik zal U dat nu eens uitleggen” zei hij. *“Kardinaal van Roey en Monseigneur Kanunnik Van Brabant (pastoor-deken) waren twee studiegenoten en dus goede vrienden van elkaar. Ik heb driemaal een benoeming voor pastoor gehad, maar Monseigneur Van Brabant wou mij hier niet kwijt. Dus een telefoontje naar Mechelen en mijn benoeming ging niet door.”*

En dus, toen ik hem het overlijden van Kardinaal Van Roey meedeelde wist onze proost dat het niet lang zou duren, want Kardinaal Suenens en Deken Van Brabant waren niet zo close en “bevel is bevel”.

E.H. Meeussen vroeg mij om met mijn auto mee te rijden, de dag voor zijn aanstelling, omdat hij zijn auto naar Sint Eligius bracht. Hij mocht zijn VW-Bieke in een grote staanplaats zetten. Een grote garage, eigendom van twee juffrouwen, die ook een kruidenierswinkel hadden. Toen wij bij de twee dames nog een tas koffie dronken ging het gesprek over het geloof op de parochie. Want Sint Eligius was gekend als een zware parochie, gelegen in de Seefhoek. Een parochie met veel dokwerkers en arbeiders uit de slachthuizen. Op een gegeven moment zegde één van de juffrouwen: *“de mensen geloven toch niet meer zoals vroeger, hé mijnheer Pastoor?”*. Gerard en ik bekeken elkaar met het gedacht: *“nu gaan we het horen.”*, maar E.H.Meeussen zei : *“Al goed”*. De dames bekeken elkaar alsof ze het in Keulen hoorde donderen. Het bleef een tijdje stil en toen zei één van de twee dames : *“allemijnheer pastoor, wat zegde gij nu?”*. Hierop antwoordde onze proost *“als iedereen bij u in de winkel kaas komt kopen, wat gaat ge dan met uw speculaas doen?”*. Het werd weer even stil, de juffrouwen bekeken elkaar en zegden in koor : *“O ja, dat is waar ook.”*

E.H.Meeussen is daar zesentwintig jaar pastoor geweest. Hij organiseerde daar zijn ‘TOP DRIE KERMIS’ en nog vele andere dingen.

In 1987 is hij aalmoezenier geworden bij de Franciscanessen in Gooreind. In 1991 is hij terug naar Berchem gekomen, op rust in Home Sint-Jozef. Hij is daar op 16 juni 1994 overleden.

HET WAS NE KRAK. □

Het was een plantrekkerij bij mijn grootouders om aan centjes en aan voedsel te geraken een stukje van de Duitse check werd door mijn moeder wel regelmatig aangevuld met een mandje (overschot) vanuit de schapraai van haar werkgeefster: een broodje hier, wat aardappelen of andere overschot uit de keuken was een graag ontvangen hulp waarvoor wij de dame vanuit het hart bedankten.

In die jaren hadden huismoeders een meer dan grote verbeeldingskracht nodig om aan de dagelijkse behoeften te voldoen. Ik wil daarna een opsomming maken van de “plats de jour” van die jaren.

Bierpap.

Gemaakt van botermelk, aangelengd met het bekende donkere Farobier, gezoet met een soort groseille en aangedikt met zemelen. Het strafste is dat ik dit papje ook nog best lekker vond. Ik heb het echter in mijn verder leven nooit meer voorgeschoteld gekregen. Toch zou ik het nog wel eens (één keer maar) nog eens willen meemaken.

Petatkoek.

Van meestal (maar niet altijd) geschilde aardappelen, goedgewassen dat wel. De stoemp daarvan werd op smaak gebracht door een soort liquide van uit ampoules die een sterke kaneelsmaak bezorgden. In de oven gebakken ging het goedje naar binnen alsof het een kermismaal was.

Pumpernel.

In verlof vertrekkende Duitse militairen lieten ons soms hun bagage aan de tramhalte onderaan het Ooststation naar de perrons dragen. Buiten de enkele frankskes die we er voor ontvingen was er soms wel eens zo een groot zwart brood bij, dat vrij zuur smaakte maar de vergelijking van het toenmalige bakkersbrood met klank overtrof. Als men ons eigen brood uit de winkel wou smeren bleef er soms meer brood aan het mes plakken dan er boter op werd gedaan.

Zemelenbrood.

Is van “ ergens “op de kop getikt graan (dat ik als jongste uit het huis met de koffiemolen moest malen) en dat dan van die grote boterhammen van donkere kleur gaf.

Aan de binnenkant van mijn handen heb ik nog steeds eeltplekken van die verrekte koffiemolen. In het hofke hadden wij een eigen stenen oventje gebouwd.

Eierenkoek.

Een met veel meel en verwaterde melk aangelengde eierstruif die tot een dikke laag baksel werd verwerkt en niet erg voedzaam bleek.

Peekes¹.

In die paar jaren heb ik zeker honderden kilo's peen verorberd. 's Morgens peekes op de boterham, 's middags peekessoep versterkt met wat prei en selder uit het hofke, 's avonds peekensstoemp. Op het einde zag onze huid er uit als een proper gewassen truitje van het voetbalelftal van Nederland.

Kneipp-koffie.

Op voedingsgebied zowat het meest hatelijke dat ik heb moeten drinken, ik walgde ervan en daarom ben ik de waterleiding van onze stad nog steeds dankbaar voor het wel zuivere drinkwater van de kraan.

Dat assortiment van voedingswaren werd dagelijks geprepareerd op de legendarische Leuvense stoof. Maar ook dat gaf verregaande problemen: weinig steenkool en wel sprokkelhout. Maar dat moest ge dan wel, soms ver gaan zoeken en halen. Rond die tijd was de nabije Plantijn en Moretuslei nog verre van vol gebouwd. En voor die open plekken bouwgrond stonden schutsels. Het aantal meters planken dat ik met mijn grootvader ben gaan zoeken en zelfs afbreken kan ik bij benadering niet noemen, maar de tribunes van Berchem Sport zou men er gemakkelijk mee kunnen heropbouwen. Op die plakken bouwgrond werden de eventuele bomen ook lekker gezaagd en met de kruiwagen naar huis gevoerd.

¹ Peekes - dialect voor wortelen

Soms hadden we het geluk een partij afval van een dak aan pekpapier te vinden er mee naar huis, al hadden de buurvrouwen het niet zo graag dat vanuit de schouw hun pasgewassen lakens met roetschilfers werden gekleurd. Een eenvoudige hoop afvalpapier kon soms volstaan om het leven in de winter te verzachten: in water gedrenkt en tot ballen verwerkt bleef de kamertemperatuur toch nog net boven nul. Maar ik heb daar toch heel wat avonden met dekens over de schouders zitten kaarten of domino spelen met Peteren, mijn werkbaas en leermeester.

Wij woonden daar dus vlakbij het Ooststation, daar kwamen tweemaal per week de treinen aan met verlofgangers van in Duitsland tewerkgesteld, die hadden zware koffers en valiezen bij. Meestal moesten zij een aansluitingstrein naar huis nemen in het centraal station.

Dit bracht al gauw mee dat Peteren met een stootkar aan het Ooststation postvatte en de verlofgangers, die alleen tram 18 ter beschikking hadden kon helpen met hun zware koffers aan 5 frank per stuk. Zo kon men in die tijd regelmatig een proppens volle kar op de weg naar het centraal station zien afleggen. Daarbij heb ik leren werken als een slaaf met die koffers van die trappen van het Ooststation naar beneden om dan als een ezel aan de kar te duwen en te proberen uit die verduvelde tramsporen te blijven. Doodmoe konden we dan in de namiddag aan pet soms meer dan 100 ballen afrekenen en de glans in haar ogen vergeet ik in mijn leven niet en de kinderkopjes van de Plantijn en Moretuslei ook niet.

Een ander aspect van peteren (een workalcolieker) laat misschien een minder fraai beeld van zijn karakter zien maar maakte zijn leven toch nog iets makkelijker.

Het industrieterrein van den Bougie was wel enkele hectaren groot en diende bijna uitsluitend uit opslagplaatsen van al die vette stoffen die er werden gemaakt. Dat had dan wel als gevolg dat er heel wat ongedierte rondliep zoals muizen en ratten. Dat had dan weer als gevolg dat er een echte kolonie van wilde katten vrij rondliepen. Dat waren er enkele honderden.

Nu is goed bereid kattenvlees een niet te versmaden lekkernij, dus zeker in die vlees gerantsoeneerde tijden van de oorlog. Voor vlees waren de prijzen dik gestegen. Goed gezien van den arbiter: al snel was er op de Leuvense stoof thuis een wekelijks pruttelpotje “konijn” een voor die tijd zeer realistisch festijn. Maar het duurde niet lang of de beenhouwer op de hoek van de Plantijn en Moretuslei met de Montenstraat en mijn grootvader hadden een financieel akkoordje: Peteren werd een gerenomeerd kattenvanger en aan +/- 50 fr. het stuk kende Pet een ongekenne weelde uit haar bestaan want ge moet al een beetje dierenkenner zijn om het verschil tussen een konijn en een kat te herkennen. Natuurlijk was dit niet de schoonste karaktertrek van mijn grootvader maar dat wil ik alleen maar toeschrijven aan het feit dat ook wij moesten overleven in die dwaze, verschrikkelijke oorlog. Eerlijk gezegd was ik ook een enthousiaste konijnengenieter van het wekelijkse “stoofpotje”.

Op het einde van de oorlog was de kattenpopulatie van den Bougie zeer fel gedaald.

Als ik uit die oorlogservaring iets heb geleerd dan is het wel dat een groot deel van het leven bestaat uit vechten om te overleven. Die ervaring heb ik later nog goed kunnen gebruiken.

Ik ben er in elk geval mijn Peteren en Pet zeer dankbaar voor.

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park-West - La Piazza)

open elke 2de en 4de zondag van de maand

van 14.00 tot 17.00 uur of na afspraak

Toegang gratis voor leden - niet-leden betalen € 1,00

Foto-expo Grote Oorlog Het Bombardement in 1914

26 oktober 2014 - 9 en 23 november 2014

14 en 28 december 2014

11 en 25 januari 2015

Groepsbezoek mogelijk, voor info 03 292 51 15

e-mail: info@heemkundeberchem.be

“De Groote Oorlog” - geschiedkundig (deel 2)

door Walter Gysen

De oorzaak

Die liet niet lang op zich wachten. Op 28 juni 1914 bracht de Oostenrijkse kroonprins, aarts-hertog Franz-Ferdinand en zijn echtgenote prinses Sophie Chotek een staatsbezoek aan de Bosnische hoofdstad Sarajevo. Ze werden er niet alleen

opgewacht door een jubelende bevolking maar ook door leden van een nationalistische beweging “Jong Bosnië”, gesteund door de Servische terreurorganisatie “De zwarte Hand”.

Tijdens dit bezoek werd er een granaat geworpen naar de auto van de kroonprins, die er echter op afketste en ontplofte naast de tweede wagen en een begeleidend officier verwonde van het escorte. De kroonprins en zijn echtgenote bleven ongedeerd. Na enkele officiële plechtigheden wou Franz-Ferdinand en zijn echtgenote de gewonde van de aanslag in het hospitaal bezoeken. In een open wagen werd de weg naar het hospitaal afgelegd. De chauffeur nam daarbij nog een verkeerde afslag.

De aartshertog en zijn echtgenote verlaten het stadhuis van Sarajevo enkele minuten voor de aanslag.

De anarchisten hadden zich reeds neergelegd bij de mislukte aanslag, toen de open auto in de buurt kwam van Gravilo Princip, student en lid van de samenzweerders. Hij zag zijn kans schoon sprong naar de auto en loste twee schoten op het prinselijk echtpaar. Prinses Sophie was op slag dood. De aartshertog leefde nog tien minuten. Pittig detail hierbij was dat de schoten werden gelost met een Belgisch FN-pistool.

Gavrilo Princip

Uiteraard vond deze aanslag weerklank over de ganse wereld maar zeker in Europa. Oostenrijk-Hongarije wou deze moord aangrijpen om af te rekenen met Servië en zo de nationalistische bewegingen in de Balkan uitroeien. Bondgenoot Duitsland voelde zich klaar voor een oorlog en zegde op 5 en 6 juli zijn steun aan Oostenrijk-Hongarije toe. Er is nooit bewezen dat Servië achter deze aanslag stond. Wel waren de uitvoerders in Servië bewapend en naar Bosnië gesmokkeld.

Op 23 juli 1914 werd door Oostenrijk-Hongarije een bijzonder hard ultimatum overhandigd. Dat was opgesteld door de regeringen van zowel Duitsland als Oostenrijk en de zegen kreeg van zowel Keizer Willem II als die van keizer Franz-Joseph. Dit ultimatum zou aflopen op zaterdag 25 juli 1914 om 18 u.

Het pistool van de aanslag:
een Belgische FN Model 1910

Eén van de punten van het ultimatum dat voor Servië moeilijk lag, was dat de gevangen samenzweerders zouden verhoord worden door een commissie waar naast Serviërs ook Hongaren zouden zetelen.

Servië dat wel gewend was diplomatie te voeren op plaatselijk vlak op de Balkan, maar niet met grote mogelijkheden zoals Duitsland en Oostenrijk-Hongarije zocht advies bij andere Europese diplomaten. De regeringen van Rusland, Duitsland en Groot-Brittannië hadden de tekst al in kopie ontvangen. Ook Frankrijk ontving dit document maar omdat zowel de president en de premier op zee waren, werd het aan een plaatsvervanger overhandigd. De Britse gezant in Belgrado was ziek en de Russische was pas overleden en nog niet vervangen en de Franse gezant had een zenuwinzinking.

Uiteindelijk adviseerden Groot-Brittannië en Frankrijk aan Servië om de nota in zijn geheel te aanvaarden.

Rusland bereidde een gedeeltelijke mobilisatie voor en zegde zijn steun toe aan Servië, dat zich nu gesterkt voelde en het ultimatum verwierp. Oostenrijk-Hongarije verklaarde hiermee de oorlog aan Servië. Tot hier kon het tot een conflict blijven tussen twee landen, dat plaatselijk uitgevochten kon worden.

Er ging veel tijd verloren met het opstellen van het ultimatum door Oostenrijk-Hongarije. Eerst de 25ste dag na de aanslag werd Servië gewaarschuwd dat de nota onderweg was. Ook Servië nam zijn tijd. Een gesprek tussen Oostenrijk-Hongarije en Rusland kon mogelijk de oorlog plaatselijk houden.

Duitsland verzekerde de Franse en Britse ambassadeurs dat het er bij Oostenrijk-Hongarije aandrang op gesprekken met Rusland. Frankrijk ging akkoord met een vierlandenconferentie. Ook de Britten wilden bemiddelen. Op 31 juli werd er nog door alle betrokken mogendheden getracht de vrede te bewaren. Echter tevergeefs. Frankrijk mobiliseerde op 2 juli, Duitsland één uur later. Op 1 augustus overhandigde Duitsland aan Rusland zijn oorlogsverklaring. De Britten wilden neutraal blijven maar het verdrag van 1839 dat de neutraliteit van België waarborgde zou hen tot actie dwingen. Op 2 augustus 1914 overhandigde Duitsland een laatste ultimatum aan België om zijn grondgebied te mogen gebruiken voor militaire operaties tegen Frankrijk. Indien België weigerde zou Duitsland ons land als vijand beschouwen. Dat ultimatum zou na 24 uur op maandag 3 augustus aflopen. Frankrijk kreeg die dag eveneens een Duitse oorlogsverklaring omdat Franse vliegtuigen het Duitse luchtruim hadden overvlogen.

Nadat Duitsland op maandag 3 augustus 1914 de Belgische neutraliteit schond, zond Groot-Brittannië een ultimatum aan Duitsland tot beëindiging van de Duitse operaties tegen België. Duitsland gaf geen antwoord en op 4 augustus was Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland in oorlog met Duitsland. De oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije aan Rusland kwam op 5 augustus.

De Britten en de Fransen dwongen het Oostenrijkse keizerrijk tot vijandelijkheden op 12 augustus.

Italië, lid van de Triple-Alliantie hield zich neutraal, dit volgens de letter van het verdrag.

Servië waardoor de “Groote Oorlog” ontstond, kreeg eerst veertien maanden later het oorlogsgeweld over zich.

In feite was de schending van de neutraliteit van ons Belgisch grondgebied door Duitsland de oorzaak van het effectief ontstaan van de “Groote Oorlog” en niet de aanslag van Sarajevo. □

Geraadpleegde bronnen :

De Eerste Wereldoorlog 1914-1918, auteur John Keegan, uitgeverij Van Halewijck, Leuven.

De Eerste Wereldoorlog , auteur Luc de Vos, uitgeverij Davidsfonds, Leuven.

Ijzer vasthouden om onheil te voorkomen

door Hugo Lambrechts-Augustijns

In het tijdschrift “Ons heem” (jg. 30, nr. 5, herfstmaand 1976, p. 173) schreef Ferdi van de Vijver een artikel over een minder bekend gebruik te Berchem.

We kennen het gebruik om hout vast te houden om een bepaalde uitspraak te bezweren. Pastoor L. Baeyens (1874-1950) vertelde dat mensen bij het zien van zijn priestertoga – bij zijn tocht door de Boomgaardstraat – onmiddellijk naar een ijzeren gasbuis liepen om die vast te houden. De pastoor zei dan al lachend: “Ja, ja, houd de buis maar goed vast want anders gaat ze nog lopen...”

Het afweergebaar is hier dus niet verbonden met het aanraken van hout, maar wel van ijzer.

De tijden zijn intussen erg veranderd. Een priester in toga is in onze streken een zeldzaamheid, veel priesters komt men niet meer tegen op straat en metalen buizen zijn op straat ook schaars geworden. Het volksgebruik zal dus niet meer erg actueel zijn in Berchem.

In de Italiaanse cultuur speelt bijgeloof nog een grote rol. Bij ‘*scaramanzia*’ of het vermijden van ongeluk is het ‘*toccare ferro*’ of ‘*fare le corua*’ een ritueel waar niemand echt de origine van kent. De kracht van ijzer is niet te onderschatten. Je moet met je wijsvinger en pink naar beneden ijzer aanraken om te zorgen dat ongeluk ver uit je buurt blijft.¹

De naar beneden wijzende wijsvinger en pink geven de vorm van een hoefijzer met een neerwaartse opening. Terwijl in België de opening van het hoefijzer naar boven moet wijzen, zodat het geluk er niet uit kan vallen, hangt men in sommige landen een hoefijzer op met de opening naar beneden om het ongeluk eruit te krijgen.

1 Met dank aan René Beyst, Aartselaar, voor de Italiaanse informatie.

Figuur 1 - Hoefijzer Slag van Halen augustus 1914

Familiecollectie HLA

Italianen willen bijvoorbeeld Jella, de schoondochter van Marianne Snoek, geen hand geven en maken het handgebaar met de pink en wijsvinger naar beneden². Het woord ‘*jella*’ betekent in het Italiaans ‘ongeluk’. Jella’s zijn blijkbaar niet erg welkom in Italië.

Mijn grootvader Benoit Dolhain heeft als soldaat bij het 7de Linierement tijdens de Eerste Wereldoorlog de *Slag van Halen*, ook genoemd de *Slag der Zilveren Helmen*, meegemaakt. Hij vertelde me dat hij verdekt opgesteld lag achter een gevallen paard. Eén van de hoefijzers van het paard was losgeraakt en hij heeft dit meegenomen als talisman. Na de oorlog liet hij er een tekst in graveren: “*gedenkenis van de slag van Haelen 14 augustus 1914*”.³ (figuur 1)

2 Mededeling van Marianne Snoek, 4 september 2012.

3 De Slag van Halen had echter plaats op 12 augustus 1914.

Bij de zeevisserij aan de Belgische kust bestond ook veel volksgeloof. Er bestond een kans dat het schip vergaat wanneer aan boord over messen en scharen werd gesproken. Het ontmoeten van een geestelijke of de rug zien van een geestelijke op weg van huis naar de kaai was een voorteken van ongeluk. Een priester in zijn zwarte toga zien op het staketsel was voor vele vissers voldoende om niet uit te varen. De ‘visboel’ kon verloren gaan of vastslaan. De aanwezigheid van priesters en zusters wekte de woede op van de zeeduivel die zich op de vissers zou wreken. Geestelijken waren steeds een slecht voorteken voor de vissers. Op weg naar de kerk mocht een bruidsstoet geen geestelijke

Figuur 2 – In de visserij is een stuk ijzer het afweermiddel tegen onheil sinds onheuglijke tijden (bron: Pierre Hovart)

kwam als deze op bezoek ging bij een zieke of stervende parochiaan. In Europa is zwart de kleur van de dood en de rouw.

tegenkomen of er kwam ongeluk in het huwelijk.

Ijzer was een afweermiddel tegen onheil voor de Schotse vissers. Als er iets als een slecht voorteken werd aanzien, dan raakte hij snel het dichtstbijzijnde stuk ijzer aan en mompelde: “*caul iron*”⁴. Kwam men in Amsterdam een priester tegen terwijl men de weg overstak, dan pakte men vlug aan de overkant de paaltjes vast of de kettingen die aan de paaltjes hingen en riep men om de kwalijke invloeden van de priester te bezweren: “Ijzer”.

De gewoonte in Berchem was dus geen alleenstaand fenomeen.

De schrik om een geestelijke op straat te ontmoeten, ligt mogelijk in het feit dat men vroeger een priester meestal op straat tegen-

Nu de zwarte toga geen standaardkledij meer is, geven sommige priesters toch nog de voorkeur aan een zwart burgerkostuum en de Romeinse kol om hun status te benadrukken. De liturgische rouwkleur in de rooms-katholieke Kerk is paars.

De *Missale Romanum* van 1570 ordende het gebruik van de verschillende kleuren. Paars (*violaceus*) staat voor bekering, inkeer, droefheid en boete. Wit is de kleur van de opstanding. Heraldisch staat paars voor waardigheid. Veel (bijgelovige) kunstenaars beschouwen de paarse kleur als taboe. In het verleden weigerden veel grote artiesten, waaronder Luciano Pavarotti, op te treden in het *Teatro Regio* in Turijn, vanwege de paarse plafond.

Volgens Britse bronnen werd zwart de rouw-modekleur na het overlijden van de echtgenoot van de Britse koningin Victoria. Sindsdien kleepte zij zich enkel in zwarte gewaden. De Britten namen deze gewoonte over. Bij de begrafenis van de Nederlandse koningin Wilhelmina werd wit als de rouwkleur gebruikt, omdat het de kleur van de opstanding is. De Belgische koningin Fabiola gebruikte bij het overlijden van haar echtgenoot ook de rouwkleur wit. Zowel in de Chinese als in andere Aziatische en Afrikaanse culturen is wit de kleur van de dood.

Tegen het ontvoeren van kinderen door elfen legt men een ijzeren voorwerp in de wieg⁵. Bij oudere mensen is het leggen van ijzer onder het matras een goed middel tegen reuma.

4 Pierre Hovart, *Volksgeloof in de zeevisserij*, Brugge, 1991, pp. 27-29. Met dank aan Gaston Van Bulck voor zijn gewaardeerde medewerking.

5 J.H.W. Eldermans, *Aardgeesten, gnomen, kabouters, etc.*, een handgeschreven ongepubliceerd manuscript is eigendom van het Museum of Witchcraft, Boscastle, Cornwall, U.K.

Ijzer houdt ook kabouters op een afstand. In het duister moet je met een met ijzer beslagen wandelstok op stap gaan, anders brengen de kabouters je van het juiste pad⁶. Plaagzieke, snoeplustige of kwaadaardige kabouters worden van het erf geweerd door met een gloeiend ijzer op drie plaatsen een bepaalde figuur in een paal of iets dergelijks te branden⁷.

De vader van een zekere mijnheer Post was een zeer godsdienstig (eerder bijgelovig) man. Deze hing in de appelboom een stuk ijzer, hoepel of oud gereedschap, anders zouden er geen appels aan de boom groeien⁸. Er dient nog op gewezen te worden dat verroest ijzer veel van zijn onheilwerende kracht heeft verloren. □

Figuur 3 – Weergave kledij van weduwen in Brugge uit de 14de eeuw

⁶ J.H.W. Eldermans, o.c.

⁷ J.H.W. Eldermans, o.c.

⁸ Collectie Ampt, Archief Meertens Instituut, verslag 2, verhaal 5, 1962.

Berchem Sport 1966-1969:

Bijna naar 3de en daarna aan de top in 2de (deel 2)

door Jos Vandermaelen

Berchem begon het seizoen 1967-1968 met een gedeeltelijk new look-elftal: John Vanderwaeren en Rik Coppens, twee geroutineerde Antwerpenaars, waren van Crossing Molenbeek overgekomen en als spits werd de jonge gebaarde Zeeuw Adri Versluys aangeworven. Dit had tot gevolg dat François Voncken, Johnny Dupont en Jan Lievens uit het fanionteam verdwenen; ook Louis Wegge werd na de eerste twee matches niet meer opgesteld.

Typeploeg:

keeper: Goossens Tony

verdediging: De Mot Robert / Busschots Roger / Schellens Frans / Mintjens Jules

halflijn: Van de Sompel Robert / Vanderwaeren John

voorlijn: Kauwenberghs Staf / Coppens Rik / Versluys Adri / Verlinden Jos.

Na acht wedstrijden stond geel-zwart in het midden van de rangschikking, maar gezien de naar Berchem-normen drukke activiteit op de transfermarkt lagen de ambities duidelijk hoger. Uit de eerste ploeg verdwenen definitief Gène Jacob en Dirk Firlefijn, die in de goal door debutant Tony Goossens vervangen werd.

De tiende speeldag op 26 november betekende voor Berchem het keerpunt in de competitie: onder een staalblauwe herfsthemel werd het vorig seizoen ei zo na gepromoveerde Crossing Molenbeek van het kastje naar de muur gespeeld. Adri Versluys lag door zijn penetratievermogen

en alomtegenwoordigheid aan de basis van een afgetekende 4-0-zege. Hij en Robert Van de Sompel zorgden trouwens elk voor twee doelpunten. De jongere supporters scandeerden gedurig “leve onze baard” en uit die kreet ontstond waarschijnlijk de Berchemse spionkop.

Na 13 wedstrijden stond Berchem vierde en had Adri Versluys al tien goals gemaakt. Zijn eerste seizoen op het Rooi kon met dat van Jan Mulder bij Anderlecht vergeleken worden: ze werden allebei onverwachts goalgetter en vedette van hun ploeg. Adri verstond zich uitstekend met “Rikkie” Coppens, die in zijn Beerschot-loopbaan van de Berchem-supporters heel wat minder vleierende bijnamen naar het hoofd geslingerd kreeg.

De voorlaatste speeldag van de heenronde op 7 januari 1968 werd met 5-1 van het zwakke Racing Doornik gewonnen; “baard” Versluys scoorde ditmaal niet, hoewel zijn maats in de voorlijn hem het laatste kwartier gedurig aanspeelden. Hun pogingen om hem topschutter van tweede afdeling te maken, waren alleszins typerend voor de goede sfeer binnen het elftal.

De andere voetbalgrootheden Union en Gantoise bezetten nu de eerste twee plaatsen, Berchem was vierde op drie punten van de tweede in de rangschikking en kreeg op 28 januari de kans om op zijn rechtstreekse achtervolger Waterschei uit te lopen. Voor de match stond de viering van Frans Schellens op het programma.

“Uitzonderlijke trouw: Frans Schellens is het feestvarken. Wat een lange carrière heeft Frans achter de rug voor iemand die nog geen 32 is. Frans is goed voor alle plaatsen. Er was een tijd dat hij zoveel beloofde, als midvoor, dat men in hem een kandidaat-Rode Duivel zag. Hij werd trouwens enkele keren opgesteld bij de Fifa-jongeren en in het B-elftal. Frans Schellens houdt van Berchem Sport. Daarom zal zijn club het bewijs brengen dat ze ook echt veel prijs op hem stelt” (De Nieuwe Gazet 27/1/68).

Er waren inderdaad bloemen van de hele Berchem-familie en ook van Thor Waterschei voor de 15 dienstjaren van de Morkhovenaar in het eerste elftal van het Rooi. De stemming zat er voor de Berchem-fans onmiddellijk in, toen Jos Verlinden al na zeven minuten de stand opende. Zeven minuten voor rust zette Jules Mintjens een penalty om en kon geel-zwart met een gerust gemoed aan de tweede helft beginnen. Pas twee minuten voor het einde scoorde Waterschei een tegendoelpunt.

In de volgende twee maanden speelde Berchem op Gantoise en thuis tegen Union gelijk en bleef als derde met één match minder betwist in het vaarwater van de twee leiders. Op 7 april werd bij het met degradatie bedreigde Racing Mechelen de in januari uitgestelde 25e wedstrijd gespeeld. Toen drie minuten voor affluiten bij een 0-0-stand Ceulemans door John Vanderwaeren werd aangetrapt, reageerde hij fout en werd uitgesloten. Naar aanleiding van het scheidsrechtersrapport achteraf moest ook John twee wedstrijden langs de kant blijven en zo kreeg Willy Van den Bosch in zijn plaats de kans om op 21 april thuis tegen SK Sint-Niklaas zijn eerste match in de fanionploeg te spelen.

De wedstrijd eindigde op een 2-2-score, Union won en plaatste Berchem weer op drie punten. Twee weken later leverde de thuismatch tegen Herentals geel-zwart slechts een draw op; Union bezat dankzij een nieuwe zege nu vier punten voorsprong, zodat met nog twee te spelen wedstrijden en drie overwinningen minder Berchem de laatste promotiekans verspeeld had.

Eindrangschikking:	M	W	V	D	GV	GT	P
1. Gantoise	30	18	5	7	58	28	43
2. Union	30	17	7	6	42	26	40
4. Berchem	30	14	8	8	50	24	36
Topschutter: Versluys Adri	14						

(Ver)nieuwbouw en oude sporen in de Ferdinand Coosemansstraat

door Philippe Huijghebaert

In het schooljaar 2013-14 startten in het voormalige St.-Joanna Instituut grote werken. Zowel in de secundaire campus St.-Willebrord als in de basisschool De Schatkist werden alle ramen en deuren vervangen en in de voortuin komen zes nieuwe klassen voor de Schatkist. Bij deze werken kwamen verschillende sporen uit het verleden aan het licht.

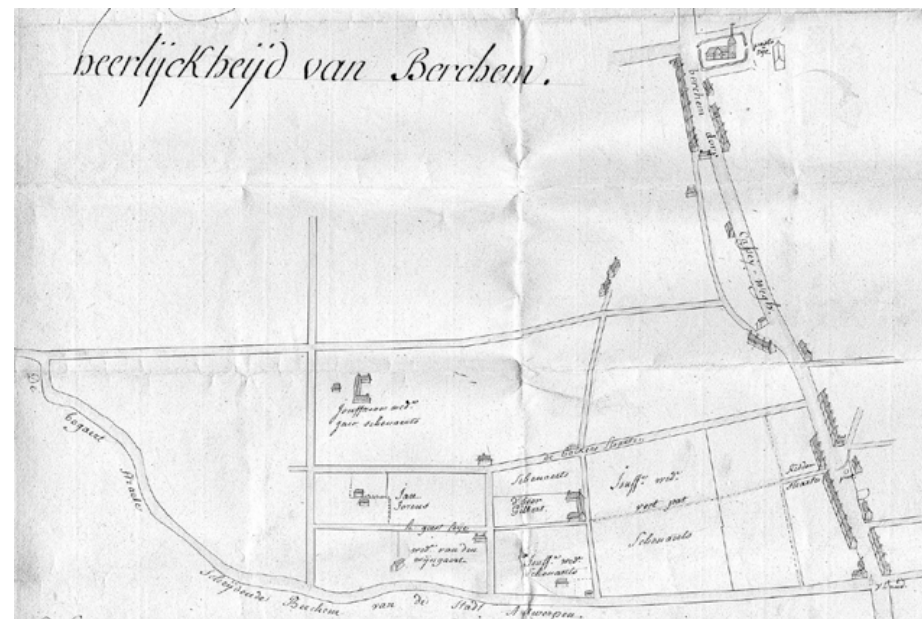
De voorgeschiedenis

Het Sint-Joanna instituut werd in 1848 opgericht door de Zusters Annonciaden en is daarmee de oudste school van Berchem.

Oorspronkelijk bevond de school zich aan de nu verdwenen Fierkensdijk in de omgeving van de Sint-Willibrorduskerk.

In 1864 verhuist de school naar nieuwe gebouwen in de Bakkerstraat, thans Ferdinand Coosemansstraat 15-17.

Op de kaart van de Heerlijkheid Berchem in 1786 zien we een beperkte bewoning rechts langs de Grotesteenweg tussen onderaan de Bogaertstraat, nu de Boomgaardstraat en de grens met Antwerpen, en bovenaan de Sint-Willibrorduskerk. De weg die in het midden over de ganse kaart van links naar rechts loopt is de huidige Statie- en

De Heerlijkheid Berchem in 1786

Driekoningenstraat. De meeste gronden in de omgeving van de Bakkersstraat zouden intensief gebruikt zijn als hoveniersgronden en mee instaan voor de bevoorrading van de Stad Antwerpen.

Dit zou kunnen bevestigd worden door de graafwerken in de voortuin voor de funderingen van de nieuwbouw. Daarbij moest meer teelaarde worden afgegraven dan verwacht, vooraleer men op de stabiele bodem stootte.

(bron: H. LAMBRECHTS, De Heerlijkheid Berchem in 1786, in Annonciadennieuws uit Berchem-Antwerpen, nr. 3, maart 2007, en in Ter Wille Van, 14de jrg., nr. 1, januari-maart 2007)

Het oude poortgebouw

Bij diezelfde graafwerken stootten de bouwvakkers aan de linkerkant op kelderniveau op de resten van een gang en trap. Volgens de zusters stond hier het poortgebouw dat in de Bakkerstraat toegang gaf tot het klooster- en schoolcomplex. Vanuit de oude vleugel, die er nu nog staat, kon men naar de kelder van het poortgebouw om dan via de terug gevonden trap in de tuin te belanden. De kleuterturnzaal in de oude vleugel was vroeger de 'coupurezaal' van de afdeling kleding.

Trap van het poortgebouw
(foto Wijsch! Multiprofessionele architectenvennootschap bvba)

Het Heilig Hartbeeld

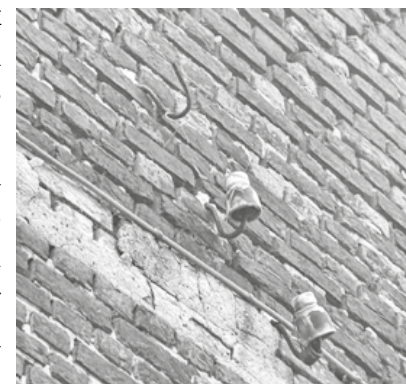
Volgens de zusters werd tijdens of na de eerste wereldoorlog op initiatief van buurtbewoners een Heilig Hartbeeld op het poortgebouw geplaatst als dank omdat de directe omgeving bij de Duitse beschieting op 7, 8 en 9 oktober 1914 van het zwaarste leed gespaard bleef. (Alhoewel in de Ferdinand Coosemansstraat de nrs. 32 en 34 in de vlammen opgingen en ook de school beschadigd werd).

Toen een V2 op 17 november 1944 het complex grotendeels vernielde bleef het Heilig Hartbeeld als bij wonder ongeschonden staan samen met de linkervleugel. Bij de heropbouw verdween het poortgebouw en werd het beeld in een nis in de zijgevel van de oude vleugel geplaatst. Daar moest het weg omdat de nieuwe klassen er tegenaan worden gebouwd. Voorlopig staat het beeld, waar we de beeldhouwer niet van kennen, naast de garage van de zusters. Het is echter de bedoeling om het beeld een nieuwe plaats in de school te geven als getuige van een bewogen verleden.

De Lorenz-lichtlijn

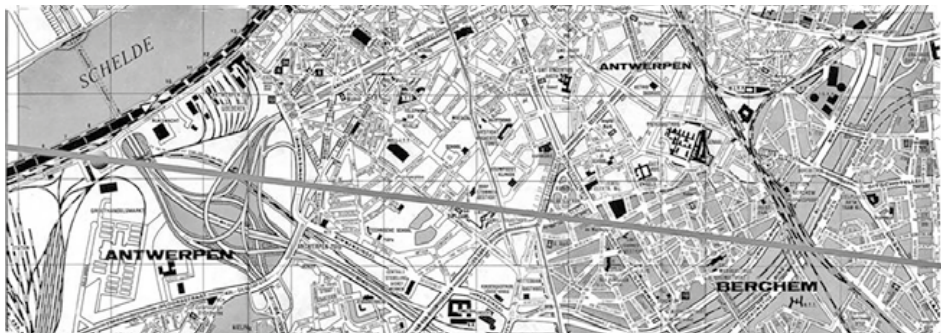
Links boven het Heilig Hartbeeld op de hoek van de oude vleugel merkten we onder de dakgoot de resten op van drie isolatoren (zie foto rechts). Nader onderzoek wees uit dat ze oorspronkelijk deel uitmaakten van de voeding van de Lorenz-lichtlijn.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd de luchthaven van Deurne uitgebouwd door de Duitse bezetter. Om vliegtuigen bij nacht of slecht weer naar de landingsbaan te loodsen werd o.m. de Lorenz-lichtlijn gebruikt.

Deze bestond uit een reeks lichten die zich in oostelijke richting over bijna 6 km van het vliegveld uitstreckte.

De westelijke Lorenz begon aan de Schelde waar op hangar 13b vijf lichten in pijlvorm de richting van het vliegveld van Deurne aangaven. De

vliegtuigen volgden dan een rechte lijn lichten die vanop de daken van de huizen omhoog schenen. Die lijn liep rakelings langs de school. De lichten werden gevoed door een reeks van drie elektriciteitsdraden die van op het vliegveld het stratenpatroon onder de Lorenz volgden.

Vliegvelden met een Lorenz waren geducht bij de Engelsen omwille van de aanwezigheid van vele luchtafweerbatterijen.

De resten van de drie isolatoren werden gerecupereerd en geschonken aan het Stampe & Vertongen Museum aan het vliegveld van Deurne dat ook een sectie wijdt aan de geschiedenis van de luchthaven.

(bron: J Dillen, *De Lorenz-lichtlijn en het Vliegveld van Deurne*, in *Heemtenberg*, 14de jrg., nr. 82, juli-augustus 2006)

De glasramen van de hal

Door de vernieuwing van alle ramen stelde zich de vraag: "Wat met de geometrisch abstracte glasramen in de hal?". Vanop de speelplaats waren ze weinig zichtbaar en tegelijkertijd erg kwetsbaar. Vanuit de hal werd het zicht al voor een groot deel weg genomen door de lokaaltjes die er voor werden geplaatst.

Maar door welke glazenier werden ze gemaakt? Dank zij het opzoekingswerk van Zuster Jo Baeckelmans weten we het volgende. De glasramen werden in het begin van de jaren '70 gemaakt door Adolf Jan Mortelmans, geboren te Berchem op 26 juni 1920 en overleden te

Glasramen van de hal

Malle op 8 maart 2002, en met atelier in de Ferdinand Coosemansstraat. Hij maakte ook verschillende glasramen in het klooster.

Aangezien het geen belangrijke kunstwerken betrof en er ook geen nieuwe bestemming voor gevonden werd, werden ze niet bewaard.

De nieuwbouw van de Schatkist

Wie regelmatig in de Ferdinand Coosemansstraat voorbij komt heeft de werken op de voet kunnen volgen. De zes klassen op twee niveaus staan onder dak en de afwerking kan beginnen. De moderne gevel sluit mooi aan, zowel

links bij de gevel uit de 19de eeuw als rechts bij het inkomgebouw van na de tweede wereldoorlog. Klaar op 1 september 2014 zal niet meer lukken, maar was ook niet voorzien in de planning. We rekenen wel op een plechtige opening in de loop van september.

Ga bij gelegenheid zeker eens kijken! □

De Berchemse parochies en kerken: Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (6)

door Mia Verbanck

De glasramen van Eugene Yoors (1)

De kerk van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars, een fraai voorbeeld van Art Déco, bezit ook glasramen van Eugene Yoors. Vorige keer vernam u meer over het leven van deze Berchemse kunstenaar. Deze keer gaan we in op zijn werk.

Algemene beschrijving

Eugene Yoors was kunstschilder, tekenaar, graveur en glazenier, hij werkte ook met keramiek en email.

Gedurende zijn ballingschap tijdens van WO I maakte hij portretten van zijn medesoldaten. De doeken zijn veelal klein van formaat. Zijn modellen dragen meestal hun uniform van 1914. Ze zijn snel en trefzeker uitgevoerd met het weinige materiaal waarover hij beschikte: pastelkrijtjes en potlood op allerlei soorten goedkoop papier. Slechts enkele keren gebruikte hij de duurdere olieverf. Soms tekende hij ook de duinen en de dennen met hun vreemde wortelstructuren die hij op zijn lange wandelingen buiten het kamp opmerkte.

Eugene Yoors is het best bekend als glaskunstenaar. Ongetwijfeld is hij de belangrijkste vertegenwoordiger van de architecturale glaskunst in de eerste helft van de 20ste eeuw in België. Hij heeft het geluk gehad zijn glasschilderingen vaak te kunnen ontwerpen en uitvoeren in samenwerking met de architecten van de kapellen of kerken waarvoor de glasramen bestemd waren. Zijn grootste meesterwerken kwamen tot stand in samenwerking met zijn vriend en medeoprichter van De Pelgrimbeweging, Flor Van Reeth (Antwerpen, 2 april 1884 – Lier, 21 maart 1975).

Zijn vernieuwende kracht ligt op inhoudelijk, stilistisch en technisch vlak. De figuren vullen het hele raam (geen decors, weinig anek-

dotisch). Zijn lichtcomposities maken geïntegreerd deel uit van de architectuur en komen er soms tegelijk mee tot stand; hij gebruikt felle, contrasterende kleuren en bekomt bepaalde tonaliteiten door het boven elkaar schuiven van gekleurd glas. Daarnaast voert hij ook enkele technische veranderingen door: door het doubleren of tripleren van glasstukken bereikt hij een veel intensere diepte in zijn creaties; hij verbreedt de loodgleuven en verstevigt deze vaak door ijzeren staven; door dit ‘wapenen’ van het lood kan hij zich veroorloven grotere glasoppervlakken te realiseren, die niet meer door raamconstructies onderbroken worden. De nieuwe stijl, kleuren, en technieken die hij ontwikkelde, botsten vaak met de visie van de kerkelijke overheid.

Yoors liet een uniek glaskunstoeuvre na van bijzonder grote omvang. De kunstenaar zei zelf: “Ik moet tot in 1940 zowat 300 glasramen hebben geplaatst in binnen- en buitenland.” Van hem zijn glasramen bekend in België, Engeland, Mexico en Zaïre. We beperken ons in het vervolg tot Berchem, Antwerpen en Leuven.

Werk in zijn parochiekerk, Onze-Lieve-Vrouw Middelaars

Voor de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars maakte hij twee glasramen in de doopkapel (1956) en een glasraam in de pastorie (1930)!

Mozes badend door de Rode Zee

Het 14de hoofdstuk van Exodus vertelt de doortocht van de Schelf- of Rietzee, ook Rode Zee genoemd: op bevel van God heft Mozes zijn hand op en strekt zijn staf. Het water splitst, vormt een wand en de Israëlieten gaan droog naar de overkant. Als Mozes het gebaar opnieuw stelt, sluit de zee zich en verzwelgt de achtervolgende Egyptenaren. Een machtig bevrijdingsverhaal dat in de Paasnacht verteld wordt en dat Georg Friedrich Händel in zijn “Israel in Egypt” onnavolgbaar verklankte. Dat tafereel werkte Yoors uit voor de doopkapel. Boven Mozes’ hoofd zien we het brandende braambos: daarin hoorde Mozes de stem van God

die hem opriep om op weg te gaan en die hem verzekerde van Gods nabijheid met de Naam “Ik zal er zijn”. Aan zijn voeten zie je woeste golven. Hij strekt de rechterhand. In zijn linkerhand houdt hij de staf.

Detail van
Mozes badend in de Rode Zee

Noë met de ark

Het eerste bijbelboek Genesis vertelt het verhaal over de zondvloed van Noach of Noë.

Het glasraam van Yoors stelt Noach voor met de ark in de hand. Boven hem zien we de duif met de olijftak in de bek, teken dat het land droog was en dat men aan land kon gaan. Noë en zijn familie overleefde de ramp en kon een nieuwe bestaan opbouwen.

Maria en Kind Jezus

Het glasraam van de pastorie bevindt zich in het parochiesecretariaat. Je moet het echt langs de binnenkant gaan bekijken. Dan speelt het licht in de ramen en sta je versteld van de kleuren.

Het raam is niet gesigneerd, maar in de databank van Het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) staat het geboekstaafd als van de hand van Eugene Yoors. De achtergrond van het geheel is licht geel. De figuren staan op een groen grasveld.

In het midden zien we Maria die het Kind Jezus toont. Maria is helemaal in het blauw gekleed, teken van zuiverheid, reinheid en trouw. Haar aureool of nimbus is goudgeel. Ze houdt het kind Jezus voor zich uit, de rechterarm om zijn middel, de linkerarm onder zijn voeten. Het Kind spreidt de armen en draagt een wit kostuumpje.

Links en rechts zie je twee knielende figuren: rechts een paus, links een koning Lodewijk de Veertiende, tweede patroon-heilige van de kerk?). Je kan de figuren herkennen aan de hoofddekels en de kledij. De paus draagt een purperen gewaad, een rode stola. Op zijn hoofd zie je een rode driekroon of tiara met witte linten, versierd met kruisjes.

Detail van het glasraam in de pastorie

Hij vouwt de handen in gebed en blik op naar het Kind. De koning draagt een rode kapmantel met wit bont afgezet. Op zijn hoofd een rode kroon. Hij sluit de ogen en legt de handen op zijn schouders. Beiden hebben een aureool in varianten van rood en goudgeel. Boven de koning zie je een Christusmonogram, boven de geestelijke een wapenschild met boom en vogels. Verwijst het schild naar psalm 91, 4? Daar lees je: “Hij (God) dekt je toe met zijn vleugels, onder zijn veren mag je schuilen, als een schild staat zijn trouw om je heen.”

Wat heeft de glazenier willen zeggen? Brengen de wereldlijke en religieuze macht eer aan het kind Jezus dat Maria aan de wereld toont?

Ander werk in Antwerpen

Yoors maakte ook werk voor andere kerken en kloosters zijn in Antwerpen. Bekend zijn de glasramen voor de Christus Koningkerk op het Kiel. Ook een ‘Kruisweg’ in mozaïek en de glasramen in de Sint-Laurentiuskerk aan de Markgravelei. Verder de glasramen in de Sint-Walburgiskerk in de Volksstraat (architect is Flor Van Reeth) en in de Ruusbroeckkapel van de Jezuïeten (Prinsstraat 13 - 1955). In de kapel van de zusters Apostolinnen (Jacob Jordaensstraat 73, nu vestiging van vzw Elegast) maakte hij een ‘Kruisweg’ in muurglas.

In twee Antwerpse Vlaamse scholen bevindt zich werk van hem: de glasramen in de Christus Koningkapel van het Sint-Lievenscollege (1937 en 1949); glasramen en een relikwieschrijn in email in de Sint-Ludgardisschool (acht panelen, die het leven van de heilige voorstellen - 1928).

Apotheose in Leuven

Zijn meesterwerk bevindt zich in de Boodschapskapel van het Heilig-Hartinstituut van de Zusters Annonciaden in Heverlee. De zestien glasramen met een gezamenlijke oppervlakte van bijna 450 m² dateren uit 1930. Het bevat drie grote taferelen: de Boom van Jesse, de Boodschap en de Aanbedding. Yoors zei hier zelf over: "In het geheel werden hier 450 m² aan glas in lood geleverd, waarbij bijna 300 m² oranjeglas. Het raam van 'de Aanbedding der Engelen, Koningen en Herders', dat achter het altaar de hele wand van het koor inneemt, is 7 meter lang; het raam van 'De Boodschap', dat heel de breedte van het middenschip afsluit, is 15 meter lang en 5 meter hoog. In de ramen links en rechts van het middenschip staan er 128 engelen, 16 in elk raam. Verschillende van deze figuren zijn meer dan levensgroot."

Een uitgebreide bespreking van het leven en werk van Eugene Yoors vind je op de website van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars:
<http://www.kerknet.be/parochie/76/content.php?ID=15289>. ☐

Documentatiemateriaal gezocht...

Ons team is voortdurend op zoek naar allerlei informatie over verschillende onderwerpen waarmee u ons mogelijk kunt helpen:

Welke zijn deze onderwerpen?

- **De Grote Oorlog - 1914-1918**
- **Het bombardement van oktober 1914**
- **De Bevrijding - september 1944**

Wat zoeken we?

- foto's, brieven en postkaarten
- informatie, geschiedenis en alle documentatie
- oorlogsdagboeken en dagelijkse leven
- oorlogsrecepten en oorlogskeuken
- documenten: militaire (Belgische en Duitse) als overheidsdocumenten, Vuurkaarten, medailles, ...
- allerlei materiaal zoals een Belgische of Duitse helm, uniformen en nog vele andere dingen...
- noodgeld (WO I), rantsoenkaarten, identiteitskaarten, bloemzakken (WO I)...
- vluchtverhalen van Berchemnaars
- soldatenverhalen en militaria...

Kent u misschien nog mensen die verhalen kennen of documentatie willen delen?

Aarzel niet, bel ons: 03 230 17 51 (Walter Gysen)
03 292 51 15 (Paul Gysen)

e-mail: Groote-Oorlog@heemkundeberchem.be

Paul Gysen ☐

KOWALCZYK

sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios

DE LUCA

Statiestraat 13

2600 Berchem

03/239.24.54

www.heliosberchem.be